

Erhard Cziomer

**POLSKA I NIEMCY W UNII EUROPEJSKIEJ:
WPROWADZENIE**

17 czerwca 2016 roku minęła 25. rocznica podpisania w Bonn „Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec”, który tworzy po dzień dzisiejszy podstawy formalnoprawne współpracy polsko-niemieckiej w wymiarze dwu- i wielostronnym. Problematyka polsko-niemiecka zdominowała pierwsze roczniki „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” – serii europejskiej i niemcoznawczej z udziałem autorów polskich i niemieckich z czołowych ośrodków naukowych w obu krajach. Skoncentrowano się w nich na ocenie roli międzynarodowej Niemiec po zjednoczeniu oraz na analizie różnych aspektów bezpieczeństwa oraz współpracy wzajemnej między Polską a Niemcami w pierwszej dekadzie XXI wieku¹.

25. rocznica traktatu polsko-niemieckiego skłoniła redaktora naukowego wraz z autorami z Polski, Niemiec i Ukrainy do przygotowania kolejnego tomu „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” (2016) pod tytułem: „Znaczenie nowej roli międzynarodowej Niemiec dla współpracy polsko-niemieckiej w drugiej dekadzie XXI wieku”. Praca powyższa składa się z dwóch części: *Polska*

---

¹ Pod redakcją Erharda Cziomera ukazały się następujące tomy „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” (KSM): *Nowa rola międzynarodowa Niemiec*, KSM 2006, nr 4 (III) [Nagroda Ateny na Targach Książki Akademickiej, Warszawa 2007]; *Polska i Niemcy wobec wyzwań bezpieczeństwa międzynarodowego XXI wieku*, KSM 2007, nr 4 (IV); *Wyzwania partnerstwa polsko-niemieckiego u schyłku pierwszej dekady XXI wieku*, KSM 2008, nr 4 (V).

*i Niemcy w Unii Europejskiej (1) oraz Wyzwania współpracy polsko-niemieckiej oraz polityki wschodniej Unii Europejskiej (2)*².

Po „przełomie politycznym” w Polsce 1989 r. i pokojowym zjednoczeniu Niemiec w 1990 r. doszło na bazie ostatecznego uznania przez Niemcy polskiej granicy zachodniej na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz Bałtyku w tzw. układzie granicznym z 14 listopada 1990 r. do stopniowej normalizacji i zbliżenia między obu państwami. Wyrazem tego było między innymi otwarcie w kwietniu 1991 r. granic dla ruchu osobowego oraz ustanowienie Traktatem z 17 czerwca 1991 r. podstaw formalnoprawnych całokształtu stosunków polsko-niemieckich³. Od tej pory pierwszoplanowym celem w polityce zagranicznej Polski był „powrót do Europy”, czyli zdecydowany zwrot w kierunku zachodnim w celu osiągnięcia członkostwa w NATO i Unii Europejskiej (UE). Niemcy popierały zasadniczo aspiracje Polski w dążeniu do struktur euroatlantyckich od początku lat 90. Wyrazem tego była formalna deklaracja Niemiec we wspomnianym Traktacie z 17 czerwca 1991 r. poparcia zarówno dla starań Polski odnośnie do przystąpienia do układu stowarzyszeniowego ze Wspólnotami Europejskimi (art. 8, ust. 2), jak też na rzecz przyszłego członkostwa UE – „gdy tylko powstaną ku temu przesłanki” (art. 8, ust. 2)⁴.

Natomiast istotne różnice interesów, kontrowersje i spory wzajemne uwiarydociły się wymiarze współpracy dwustronnej i w poszczególnych etapach procesu integracji Polski z UE w latach 90. oraz w pierwszej dekadzie XXI w. Można do nich zaliczyć przede wszystkim:

- bolesne doświadczenia historyczne Polski, roszczenia Związku Wypędzonych wobec Polski, kontrowersje wokół statusu mniejszości niemieckiej w Polsce oraz Polaków w Niemczech, odmienny stosunek prawny do pozostałego Polsce „majątku ponemieckiego” po 1945 r., utrzymywanie negatywnych się stereotypów i uprzedzeń wzajemnych oraz szereg innych kwestii szczegółowych wynikających z obciążeń przeszłością, zróżnicowany poziom stabilności systemów politycznych, asymetrie rozwoju i dysproporcje potencjału gospodarczego obu państw, jak również odmienne położenie geopolityczne po 1989 r. oraz wynikające stąd dla Niemiec i Polski odmienne zagrożenia i wyzwania bezpieczeństwa oraz pozycja i role międzynarodowe,
- różnice stanowisk podczas rozmów akcesyjnych 1998–2003 w odniesieniu do warunków członkostwa Polski w UE, w tym zwłaszcza długości

---

² Praca powyższa uzupełnia projekt badawczy: E. Cziomer, „Wyzwania nowej roli i odpowiedzialności międzynarodowej Niemiec w dobie globalizacji oraz kryzysów gospodarczych i finansowo-politycznych UE po 2007 roku”. Projekt indywidualny nr 00285/2015/KJ realizowany w latach 2015–2017 w ramach umowy Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie z Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie.

³ Por. *Polska-Niemcy: dobre sąsiedztwo i przyjazna współpraca*, red. J. Barcz, M. Tomala, Warszawa 1992.

⁴ *Die deutsch-polnischen Verträge von 15.11.1990 und 17.06.1991*, hrsg. vom Auswärtigen Amt (AA), Bonn 1991, s. 380.

okresów przejściowych oraz innych kwestii szczegółowych w relacjach dwustronnych,

- odmienne podejścia obu stron wobec forsowanego przez Niemcy Traktatu Konstytucyjnego dla Europy, reform instytucjonalnych UE w latach 2003–2009, w tym zwłaszcza w trakcie negocjacji nad wypracowaniem ostatecznego kształtu i wejścia w życie obowiązującego traktatu lizbońskiego w latach 2007–2009⁵.

Ważnym miernikiem stabilności wewnątrzpolitycznej w Polsce i Niemczech może być funkcjonowanie systemu politycznego, w tym przykładowo liczba polityków pełniących funkcje szefów rządu (premierów i kanclerzy) w Warszawie po 1989 r. – 15, a federalnych w Bonn/Berlinie po 1990 r. – 3. O ile Polska należy do grupy państw europejskich średniej wielkości o aspiracjach przewodzenia w Europie Środkowo-Wschodniej, o tyle Niemcy są pierwszoplanowym państwem UE o rozbudowanych interesach oraz powiązaniach globalnych. Wyżej wskazano już na zasadnicze sprzeczności i kontrowersje w stosunkach polsko-niemieckich po 1989 r.; najbardziej rozbieżne były one w okresie rządów PIS/Samoobrony/Ligi Polskich Rodzin w latach 2005–2007, zarówno w kwestiach dwustronnych, jak też europejskich. Dopiero po utworzeniu jesienią 2007 r. rządu koalicji Platforma Obywatelska (PO) / Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) doszło do wyciszenia kontrowersji i sporów oraz podjęcia próby ułożenia współpracy wzajemnej na zasadach partnerstwa polsko-niemieckiego⁶. Punktem zwrotnym było wypracowanie nowych zasad partnerstwa w deklaracji polsko-niemieckiej, podpisanej 21 czerwca 2011 r. w Warszawie z okazji 20-lecia „Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy”. W dokumencie powyższym o randze międzyrządowej określono szeroko i szczegółowo 11 dziedzin współpracy między rządami RP a RFN: 1. Dialog polityczny, 2. Współpraca regionalna i transportowa, 3. Transport i infrastruktura, 4. Bezpieczeństwo publiczne, 5. Sprawy obywatelskie i społeczne, 6. Kultura, 7. Edukacja, nauka, badania i rozwój, 8. Gospodarka i energetyka, 9. Ochrona środowiska, 10. Współpraca w płaszczyźnie europejskiej, 11. Bezpieczeństwo, ochrona i sprawy humanitarne. W punkcie 10 w odniesieniu do spraw współpracy europejskiej w deklaracji stwierdzono między innymi:

10. Współpraca na płaszczyźnie europejskiej

[...] Jako członkowie Unii Europejskiej, Polska i Niemcy wyznają wspólne wartości i są przekonane o wadze procesu jednoczenia się Europy. Jesteśmy świadomi naszej roli w Europie i dołożymy wszelkich starań w celu zachowania i wzmocnienia atrakcyjności i konkurencyjności UE. Unia Europejska powinna umacniać rolę obrońcy wolności, bezpieczeństwa i demokracji oraz współpracować w dziedzinie Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Polska i Niemcy pragną, poprzez ścisłe uzgadnianie stanowisk i wspólne

---

⁵ Por. szczegółowo: M. Stolarczyk, *Zbieżności i różnice interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989–2009*, Katowice, s. 517–607 oraz J.J. Węc, *Traktat Lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007*, Kraków 2011.

⁶ Por. W. Góralski, *Polsko-niemiecka wspólnota interesów. Geneza, dokonania, zagrożenia*, [w:] *Polska-Niemcy 1945–2007*, red. W. Góralski, Warszawa 2007, s. 303–350.

inicjatywy, wnosić wkład w rozwój silnej i efektywnej Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

10.1. Ostatni kryzys finansowy i gospodarczy pokazuje wyraźnie, jak istotne jest wzmocnienie stabilności strefy euro i konkurencyjności. Chcemy uzgadniać sprawy finansowe i gospodarcze o znaczeniu europejskim oraz wspierać inicjatywy europejskie na rzecz promocji trwałego wzrostu gospodarczego i konkurencyjności. W tym zakresie pragniemy między innymi jak najszybszej realizacji zobowiązań, podjętych w ramach Paktu ma rzecz Euro Plus.

10.2. Szczególną uwagę chcemy zwrócić na współpracę w zakresie przyjęcia przez Polskę wspólnej europejskiej waluty, co należy do priorytetów polskiej polityki gospodarczej.

10.3. Będziemy współpracować, wymieniać poglądy i doświadczenia oraz uzgadniać stanowiska w kwestiach zarządzania gospodarczego w UE, w szczególności w celu zapewnienia długookresowej stabilności finansów publicznych. W tym względzie, sprawę najwyższej wagi stanowi dla nas wprowadzenie nowego mechanizmu nadzoru i korekty nierównowag makroekonomicznych, wzmocnienie Paktu Stabilności i Wzrostu oraz ustanowienie skutecznego Europejskiego Mechanizmu Stabilności. Uważamy, że środki podjęte w tym zakresie powinny uwzględniać interesy zarówno państw członkowskich należących do strefy euro, jak i pozostających poza nią.

10.4. Mając na względzie polską prezydencję w Radzie UE, będziemy ściśle współpracować w procesie przygotowania rocznego budżetu UE 2012 oraz Wieloletnich Ram Finansowych UE po 2013 r.

10.5. Będziemy wspierać realizację kierunkowych działań wskazanych we wspólnym stanowisku, podpisanym przez Prezesa Rady Ministrów RP Polski i Kanclerz RFN w dniu 28 stycznia 2011 r. ws. przyszłości polityki energetycznej UE.

10.6. Chcemy również pogłębiać współpracę w zakresie polityki podatkowej UE (np. w zakresie zbliżania zasad opodatkowania w podatku dochodowym od osób prawnych), jak również w zakresie finansów samorządu terytorialnego.

10.7. Opowiadamy się za silną Wspólną Polityką Rolną, która sprosta społecznym oczekiwaniom wobec rolnictwa, m.in. co do zapewnienia wysokiej jakości i bezpiecznej żywności, ochrony zwierząt i ochrony zasobów oraz rozwoju obszarów wiejskich. Dlatego też chcemy zintensyfikować naszą współpracę i konsultacje w celu współkształtowania procesów toczących się na forum UE.

10.8. W wyniku inicjatyw, podjętych przez Trójkąt Weimarski w ramach Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, chcemy rozwijać cywilno-wojskowe zdolności zarządzania kryzysowego Unii Europejskiej, przede wszystkim poprzez zapewnienie wszechstronnego cywilno-wojskowego podejścia do planowania i prowadzenia misji cywilnych, operacji wojskowych oraz misji cywilno-wojskowych, na poziomie strategicznym i operacyjnym oraz poprzez rozwój sił szybkiego reagowania.

10.9. Chcemy razem z naszymi francuskimi partnerami w ramach Trójkąta Weimarskiego prowadzić dialog z Rosją i wschodnimi partnerami. Ważną rolę powinien odegrać tutaj projekt Partnerstwa dla Modernizacji z Rosją oraz rozszerzanie i pogłębianie Partnerstwa Wschodniego, także w aspekcie Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. Pragniemy angażować się na rzecz realizacji propozycji dalszej rozbudowy Partnerstwa Wschodniego, zawartych we wspólnym liście Ministrów Spraw Zagranicznych Polski i Niemiec do Wysockiej Przedstawiciel UE ds. Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa i Komisarza UE ds. Rozszerzenia i Polityki Sąsiedztwa.

10.10. Ministerstwa Spraw Zagranicznych obu państw będą kontynuowały współpracę z partnerami rosyjskimi w ramach trójstronnych konsultacji, których zasadniczym celem jest rozbudowa i umacnianie zaufania na kontynencie europejskim⁷.

---

⁷ Zob. Wspólna Deklaracja Rządów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec z okazji 20. rocznicy podpisania Traktatu między Rzeczypospolitą Polską i Republiką Fe-

Wdrożenie wielu deklarowanych w powyższym dokumencie ambitnych celów politycznych, gospodarczych i społecznych okazało się bardzo trudne. Wynikało to z wielu czynników, ale głównie z powodu rosnącego zaangażowania i pozycji międzynarodowej zajmowanej przez Niemcy w drugiej dekadzie XXI w. Polska nie zawsze była w stanie sprostać wynikającym z tego tytułu oczekiwaniom niemieckim. Dotyczyło to zwłaszcza aktywnego współdziałania w rozwiązywaniu kryzysu w strefie euro⁸. Polska nie została członkiem strefy euro nie tylko ze względu na niespełnianie wymaganych kryteriów fiskalnych. Przeciwnie członkostwu Polski w strefie euro opowiadała się bowiem zdecydowanie nie tylko opozycja parlamentarna – PiS, lecz także większość społeczeństwa polskiego. Dlatego rząd PO/PSL nie mógł osiągnąć zakładanego celu, aby przez bliską współpracę z Niemcami wejść do „ścisłego jądra” oraz znaleźć się w gronie najważniejszych państw „trzymających władzę w UE” (minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski w 2013 r.). Dochodziły do tego jeszcze różnice między rządami Polski i Niemiec w takich sprawach jak realizacja polityki wschodniej UE w perspektywie zainicjowanego przez Polskę i Szwecję w latach 2008–2009 Partnerstwa Wschodniego, odmienne podejście do wspólnej polityki energetycznej UE, jak również charakteru współpracy z Rosją, która mimo pogarszających się od 2012 r. relacji rosyjsko-niemieckich posiadała – w odróżnieniu od Polski – formalnie status partnera strategicznego Niemiec⁹.

Wymienione w deklaracji polsko-niemieckiej z 21 czerwca 2011 r. (zob. wyżej 10.10) regularne spotkania ministrów spraw zagranicznych Niemiec, Polski i Rosji (G. Westerwelle, R. Sikorski i S. Ławrow) w latach 2010–2013 odbywały się regularnie z inicjatywy Niemiec i przybrały nieformalną nazwę Trójkąta Królewieckiego. Ułatwiły one między innymi przygotowanie umowy o małym polsko-rosyjskim ruchu przygranicznym z obwodem kaliningradzkim, ale nie były w stanie doprowadzić do przezwyciężenia wielu istotnych trudności w relacjach polsko-rosyjskich¹⁰.

Poważnym wyzwaniem dla współpracy polsko-niemieckiej okazały się lata 2014–2015, w których doszło do kryzysu ukraińskiego. W momencie trwania „Rewolucji Godności” na kijowskim Majdanie dyplomacja polska w osobie ministra spraw zagranicznych R. Sikorskiego uczestniczyła – w wspólnie ministrami spraw zagranicznych Niemiec F.W. Steinmeierem i Francji L. Fabiusem – w próbach zawarcia krótkotrwałego rozejmu między opozycją a prezydentem Wikto-

---

deralną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy: Sąsiedzi i partnerzy, Warszawa 21 czerwca 2011, http://www.berlin.msz.gov.pl/pl/wspolpraca_dwustronna/stosunkipolskoniemieckie/wspolpracapolniem/?printMode=true [dostęp: 8.02.2016].

⁸ Por. E. Cziomer, *Rola Niemiec w kryzysie strefy euro po 2009 roku*, Kraków 2013.

⁹ Por. szerzej: K. Malinowski, *Polska i Niemcy w Europie (2004–2014). Różnice interesów – uwarunkowania i konsekwencje*, Poznań 2015, s. 43 i nast.

¹⁰ Por. *Szefowie dyplomacji Trójkąta Królewieckiego w Warszawie*, „Euractiv”, 15.05.2013, <http://www.euractiv.pl/rozszerzenie/arttykul/szefowie-dyplomacji-trojka-krolewieckiego-w-warszawie-004677> [dostęp: 8.02.2016].

kowyczem 21 lutego 2014 r. Jednak po ucieczce Janukowycza do Rosji, aneksji przez Kreml twierdzy Sewastopol i Półwyspu Krymskiego 18 marca 2014 r. oraz czynnym wsparciu separatystów w Donbasie wiosną 2014 r. – kryzys ukraiński przekształcił się w ostrą konfrontację dyplomatyczno-polityczną i propagandową USA, państw NATO i UE z Rosją. Podczas obchodów 70. rocznicy otwarcia drugiego frontu w Normandii w czerwcu 2014 r. nowy prezydent Ukrainy Petro Poroszenko uzgodnił z przywódcami Niemiec, Francji i Rosji utworzenie nowej formuły dyplomatycznych rozmów (tzw. formatu normandzkiego) w celu doprowadzenia do zawieszania broni oraz określenia warunków przywrócenia pokoju na wschodzie Ukrainy. Znamienne było wyłączenie Polski z powyższych rozmów, traktowane w publicystyce i mediach jako jej porażka dyplomatyczna. Stawiało też pod znakiem zapytania znaczenie Trójkąta Weimarskiego dla Polski¹¹. Liczne spotkania na różnych szczeblach „formatu normandzkiego” wraz z przedstawicielami OBWE oraz separatystów doprowadziło dopiero 12 lutego 2015 r. w Mińsku do wypracowania ogólnego planu przywrócenia pokoju w Donbasie na zasadzie nadania mu autonomii i przeprowadzenia tam wyborów samorządowych w oparciu o prawo ukraińskie oraz wprowadzenia innych rozwiązań szczegółowych. Równocześnie Rosja za złamanie prawa międzynarodowego została izolowana i obłożona trzykrotnie dotkliwymi sankcjami ekonomicznymi. Wzbudzają one jednak szereg kontrowersji w niektórych państwach UE w Europie Południowej i Zachodniej, zwłaszcza w kołach gospodarczych, w tym także w Niemczech. Według zgodnych ocen polskich i międzynarodowych szanse na rozwiązanie kryzysu ukraińskiego są znikome. Można hipotetycznie założyć, że prezydent Rosji Władimir Putin i grupa rządząca na Kremlu będą przez aneksję Krymu i zamrożenie konfliktu w Donbasie dążyli do doprowadzenia do trwałej destabilizacji Ukrainy. Zarówno rząd PO/PSL oraz opozycyjny PiS popierały władze Ukrainy w konflikcie z Rosją. Na teren Polski w latach 2014–2015 napłynęło blisko 1 milion migrantów ekonomicznych z Ukrainy¹².

Na tle kryzysu ukraińskiego zaostrzały się relacje NATO i UE z Rosją. Dla Niemiec oznaczało to dodatkowe zwiększenie międzynarodowej odpowiedzialności oraz aktywności polityczno-dyplomatycznej. Poza zaangażowaniem w stabilizację strefy euro oraz próby rozwiązania kryzysu ukraińskiego w centrum uwagi rządu CDU/CSU/SPD na czele z kanclerz Angelą Merkel były w 2014 r. oraz na przełomie 2015/2016 działania na rzecz rozwiązania kryzysu migracyjno-uchodźczego oraz udział w rozmowach 5+1 (stali członkowie Rady Bezpieczeństwa + Niemcy) na rzecz rozbrojenia atomowego Iranu (Genewa), działania na

---

¹¹ Por. E. Cziomer, *Niemcy wobec międzynarodowego wymiaru kryzysu na Ukrainie w latach 2013–2014*, [w:] *Polska i Niemcy wobec przemian na Ukrainie*, red. W. Furman, Rzeszów 2014, s. 29–42.

¹² Zob. szerzej: K. Czornik M. Łakomy, M. Stolarczyk, *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski. Aspekty polityczne, wojskowe, gospodarcze i społeczne*, Katowice 2015.

rzecz przywrócenia pokoju w Syrii (Wiedeń), jak również wsparcia interwencji zbrojnej Francji w Mali oraz udział w koalicji antyterrorystycznej przeciwko Państwu Islamskiemu w Syrii¹³. Wzrost aktywności międzynarodowej przyczynił się do zwiększenia niebezpieczeństwa zamachów terrorystycznych w Niemczech na skutek napływu na ich terytorium w 2015 r. ok. 1,1 mln nielegalnych uchodźców.

W okresie narastania zasygnalizowanych wyżej kryzysów UE w latach 2014–2015 doszło w Polsce w wyniku wyborów prezydenckich (w maju) oraz parlamentarnych (w październiku 2015 r.) do zmian politycznych. Prezydentem RP został Andrzej Duda z PiS, a premierem rządu Beata Szydło – po uzyskaniu przez PiS samodzielnej większości parlamentarnej. PiS jako największa partia opozycyjna prezentował w okresie rządów PO/PSL 2007–2015 krytyczną ocenę roli Niemiec w UE i polsko-niemieckich relacji bilateralnych. W exposé ministra Witolda Waszczykowskiego z 29 stycznia 2016 r. w Sejmie Niemcy pozostały wprawdzie najważniejszym „sąsiadem i partnerem gospodarczym”, ale zeszły na dalszy plan wśród nowych priorytetów rządu PiS w polityce zagranicznej Polski, po Wielkiej Brytanii:

[...] Polska będzie kontynuować przyjazne relacje z Niemcami, naszym najważniejszym sąsiadem i partnerem gospodarczym. W tym roku mija 25 lat od podpisania Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy między Polską i Republiką Federalną. Jest to dobry czas na pozytywną refleksję o wspólnocie interesów w Europie, gdyż wbrew niektórym opiniom i stereotypom, bardzo wiele nas łączy. Jest to też dobra okazja do małego remanentu spraw sąsiedzkich¹⁴.

Celem pierwszego w roku 2016 tomu „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” jest próba oceny znaczenia wzrastającej roli międzynarodowej Niemiec w kontekście ich współpracy z Polską w Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI w. Problem powyższy należy rozpatrywać na tle dynamicznego przyspieszenia procesu globalizacji w kontekście kryzysów UE, zwłaszcza w odniesieniu do kryzysu strefy euro od 2010 r. oraz nielegalnej i masowej migracji z Bliskiego i Środkowego Wschodu oraz z Afryki do UE od drugiej połowy 2015 r. W powiązaniu z kryzysem ukraińskim oraz niebezpieczeństwem wystąpienia Wielkiej Brytanii z UE w zależności od wyniku referendum 23 czerwca 2016 r. (Brexit), kumulacja powyższych kryzysów stanowi poważne zagrożenie oraz utrudnia sprawne funkcjonowanie UE. Perspektywicznie na tle umacniania się tendencji populistyczno-nacjonalistycznych w państwach członkowskich stawia pod znakiem zapytania przyszły kształt UE.

¹³ Por. *Przemiany systemu bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI w.*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 1 (XII), cz. 1: *Globalny i transatlantycki wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. E. Cziomer; P. Neumann, *Die neuen Dschihadisten. ISIS, Europa und die neue Welle des Terrorismus*, Berlin 2015.

¹⁴ Zob. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych na temat polityki zagranicznej Rządu RP w 2016 r. z 29 stycznia 2016 r., <http://www.rp.pl/Rzad-PiS/160129236-Pelna-tresc-expose-Witolda-Waszczykowskiego.html#ap-2> [dostęp: 10.04.2016].

Tom otwiera artykuł wprowadzający Erharda Cziomera *Przesłanki i wyzwania poszukiwania nowej roli międzynarodowej Niemiec w dobie narastających kryzysów Unii Europejskiej – wybrane problemy badań i praktyki politycznej w XXI wieku*, analizujący współzależność między różnymi aspektami badań teoretycznych i aplikacyjnych oraz ich wpływ na praktyczne kształtowanie koncepcji roli międzynarodowej Niemiec w XXI w. przez kolejne rządy federalne na przykładzie kryzysów strefy euro (2010–2015) i migracyjno-uchodźczego (od połowy 2015). O ile w kryzysie strefy euro Niemcom i osobiście kanclerz Angeli Merkel udało się zachować przywództwo i przeforsować niemieckie priorytety gospodarczo-finansowe oraz strategię wymuszania oszczędzania przez państwa południowe UE – PIIGS (Portugalia, Irlandia, Włochy, Grecja i Hiszpania), o tyle w kryzysie migracyjno-uchodźczym rząd RFN został osamotniony w UE, nie mogąc narzucić swojej koncepcji dyslokacji uchodźców według rozdzielnika ustalonego przez Komisję Europejską pozostałym państwom członkowskim UE, w tym Polsce. Z artykułem powyższym koresponduje analiza Krzysztofa Malinowskiego *Debata o odpowiedzialności Niemiec za sprawy międzynarodowe i warunkach udziału Bundeswehry w operacjach zagranicznych*. Autor przestawia fazy debaty polityczno-prawnej w Niemczech na temat „kultury wstrzemięźliwości militarnej”, czyli kontrowersji wokół udziału Bundeswehry w zagranicznych misjach stabilizacyjnych. Debata powyższa wpływa na wiele decyzji Bundestagu i orzeczeń Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, stanowiąc jedną z przyczyn słabej kondycji Bundeswehry, która wymaga poważnej reformy modernizacyjnej, gdyż w istniejącym stanie nie może sprostać oczekiwaniom sojuszników w sprawie większego udziału w operacjach zagranicznych. Osłabia to także aspiracje kolejnych rządów federalnych po 2005 r. do przejmowania przez Niemcy większej roli i odpowiedzialności międzynarodowej.

Artykuł Bogdana Koszela *Trójkąt Weimarski: bilans i perspektywy współpracy* podejmuje pogłębioną ocenę znaczenia oraz 25-letniego funkcjonowania trójstronnej współpracy Polski, Niemiec i Francji w ramach tzw. Trójkąta Weimarskiego (TW) w różnych dziedzinach. Autor przytacza zarówno jego sukcesy, jak też niepowodzenia, po czym przypomina własne scenariusze z 2009 r. odnośnie do dalszych perspektyw rozwojowych TW, optując za scenariuszem 4 – reanimacja Trójkąta Weimarskiego. Nabiera on aktualności w sytuacji kryzysu UE, w którym winno dojść do ożywienia różnych form kontaktów i współpracy trójstronnej.

Bardzo krytyczną ocenę współpracy Niemiec i Polski na polu Wspólnej Polityki Zagranicznej, Bezpieczeństwa i Obrony (WPZBiO) UE zawiera artykuł Krzysztofa Miszczaka *Polska i Niemcy a realizacja Wspólnej Polityki Zagranicznej, Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej*. Główną winę za istniejący stan współpracy ponoszą kolejne rządy federalne, zwłaszcza kanclerzy Gerharda Schrödera (1998–2005) oraz Angeli Merkel po 2005 r., które torpedowały wiele polskich inicjatyw na rzecz wzmocnienia WPZBiO UE i wraz z Francją osłabiały obecność USA w Europie oraz bliższą współpracę w NATO z uwzględnieniem

szeroko pojętych interesów bezpieczeństwa Polski na Wschodzie. Prowadzi to autora do pesymistycznej konstatacji w odniesieniu do współpracy na polu bezpieczeństwa między Niemcami a Polską: „Asymetria kultur bezpieczeństwa i różny poziom recepcji interesów bezpieczeństwa w swoim bezpośrednim otoczeniu międzynarodowym pozostaje dla Niemiec i Polski w najbliższym okresie nie do przewyżczenia. Europa dzisiaj w okresie nowych wyzwań, powstawania nowych potęg, załamania tradycyjnych struktur państwowych konfrontowana jest z zagrożeniami skierowanymi na osłabienie europejskiego systemu wartości struktur demokratycznych, państwa prawa, ochrony praw człowieka. Dzisiaj Europa przegrywa na znaczeniu ze światem zewnętrznym w wymiarze demograficznym, gospodarczym i politycznym, napotykając coraz więcej problemów w nawiązywaniu skutecznych sojuszy, celem dalszego własnego rozwoju i zachowania dotychczasowego poziomu dobrobytu swoich mieszkańców. To rodzi potencjał konfliktowy wewnątrz i na zewnątrz Unii Europejskiej. Unia nie jest i nie będzie w przyszłości zorganizowanym organizmem o określonej państwowości, porównywalnej do struktury państw narodowych. Ze względu na różnice w postępowaniu i w działaniach zewnętrznych państw członkowskich Unia nie będzie mogła w przyszłości odgrywać roli odpowiedzialnej, zjednoczonej siły międzynarodowej i tym samym nie wytworzy odpowiednio silnej woli politycznej kreowania własnej suwerennej europejskiej polityki zagranicznej. Wręcz przeciwnie, Unia musi się liczyć z degradacją tego już osiągniętego poziomu potencjału zjednoczeniowego, jakim jest Wspólna Polityka Zagraniczna, Bezpieczeństwa i Obrony UE”.

W artykule *Podstawowe założenia, cele i zasady reformy ustrojowej strefy euro. Implikacje dla Polski* Janusz Józef Węc przedstawia szczegółowo cele oraz przebieg kolejnych faz prac nad przygotowaniem zasad reformy ustrojowej strefy euro. Główne kierunki przekształceń strefy euro miały na celu reformy semestru europejskiego i utworzenie Unii Bankowej oraz Finansowej, a w dalszej perspektywie – Unii Politycznej. W drugiej części autor rozpatruje implikacje potencjalnych reform strefy euro dla Polski, która z różnych przyczyn pozostała poza strefą euro. Artykuł ważny w kontekście wyników referendum w Wielkiej Brytanii w sprawie opuszczenia przez nią UE (Brexit), bowiem w dyskusjach politycznych i naukowych wraca sprawa przyszłości UE i samej strefy euro. Sam autor ostrzega, pisząc między innymi: „Skala ryzyka takiego procesu będzie zależała od zakresu podjętych reform. Najmniejsze ryzyko fragmentaryzacji Unii Europejskiej może wystąpić w przypadku ustanowienia Unii Bankowej, większe w razie utworzenia Unii Bankowej, Unii Fiskalnej i Unii Gospodarczej, zaś największe w sytuacji, gdy w ramach Unii Fiskalnej doszłoby do utworzenia odrębnego budżetu dla strefy euro”.

Artykuł Łukasza Ambroziaka i Edwarda Molendowskiego: *Wpływ członkostwa Polski w Unii Europejskiej na ewolucję jej partnerstwa handlowo-inwestycyjnego z Niemcami* podejmuje problem rozbudowy relacji polsko-niemieckich po przystąpieniu Polski do UE w 2004 r. Przedstawiając zwiększający

się zakres oraz poziom współpracy handlowej i inwestycyjnej między Polską a Niemcami, autorzy zwracają uwagę na fakt, że zakres wzajemnych powiązań, a zwłaszcza eksport z Polski do Niemiec nie zależy już tylko od popytu w Niemczech na polskie towary, ale od globalnego popytu na wiele części, urządzeń i towarów niemieckich przez tworzenie się tzw. globalnych łańcuchów wartości. Ma to szereg korzyści, jednak wiąże się również z ryzykiem, które autorzy oceniają następująco: „Włączenie się Niemiec i Polski w globalne łańcuchy wartości sprawiło, że wzajemna wymiana handlowa (towarami i usługami) w coraz większym stopniu jest efektem procesów zachodzących w gospodarce światowej. Z jednej strony pozwala to obu państwom czerpać dodatkowe korzyści, wynikające z lepszego wykorzystania posiadanych przez nie przewag komparatywnych. Z drugiej jednak – wysoki stopień zintegrowania z gospodarką światową sprawia, że polsko-niemiecka wymiana handlowa jest bardzo wrażliwa na wahania koniunkturalne”.

Ważny i kontrowersyjny problem w ramach współpracy Polski i Niemiec w UE podejmuje Beata Molo w artykule: *Polska i Niemcy wobec wyzwań polityki energetycznej Unii Europejskiej (na przykładzie unii energetycznej)*. Autorka wskazuje szczegółowo na odmienne uwarunkowania oraz strategie rozwoju polityki energetycznej obu państw. Niemcy formalnie popierają inicjatywę powołania unii energetycznej, ale zdecydowanie odrzucają możliwość uwspólnotowienia zakupów energii w całej UE. Różnią się od Polski także preferencją dla importu gazu rosyjskiego, nie tylko wykluczając jego dywersyfikację, lecz sprzyjając inicjatywie niemieckich i zachodnioeuropejskich koncernów energetycznych budowy drugiej nitki Gazociągu Północnego. W ocenie różnic interesów oraz celów strategii polityki energetycznej obu państw autorka stwierdza między innymi: „Dla Niemiec w ramach tworzonej unii energetycznej UE priorytetowa pozostaje również rozbudowa odnawialnych źródeł energii i zwiększenie potencjału oszczędzania energii. [...] Największym wyzwaniem dla Polski w procesie tworzenia unii energetycznej będzie bez wątpienia transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej przy jednoczesnym zwiększaniu bezpieczeństwa zaopatrzenia energetycznego. Zrównoważona mieszanka energetyczna w przypadku Polski w krótkiej i średniej perspektywie oznacza nie tyle całkowitą rezygnację z wykorzystania paliw kopalnych, ile głównie zwiększanie udziału gazu ziemnego i odnawialnych źródeł energii (oraz ewentualnie energii jądrowej)”.

W przedostatnim artykule, *Rozwój lądowych linii transportowych Azja–Europa jako determinanta niemieckiej i polskiej polityki transportowej w zlewisku Morza Bałtyckiego*, Piotr Mickiewicz koncentruje się na ocenie znaczenia projektowanego długofalowo „nowego szlaku jedwabnego” z Chin przez Azję Środkową i Rosję do Europy Środkowo-Wschodniej i Zachodniej. Autor widzi w tym wielką szansę dla gospodarek Polski i Niemiec, ponieważ szlak powyższy może objąć: „[...] bałtyckie porty Republiki Federalnej Niemiec, Federacji Rosyjskiej i Polski. Równocześnie Polska i Republika Federalna Niemiec mogą stać się istot-

nymi państwami tranzytowymi dla wymiany handlowej prowadzonej na linii Azja kontynentalna – Europa północno-zachodnia – kontynenty amerykańskie. Status ten obydwu państwa uzyskają, w dużej mierze, w wyniku wykorzystywania połączeń lądowych przechodzących przez środkową część terytorium Polski i środkowe i północne Landy RFN. W konsekwencji tych przeobrażeń niezbędnym warunkiem podtrzymania tego, korzystnego dla obydwu państw, układu szlaków transportowych jest podjęcie kooperacji ukierunkowanej na rozbudowę szlaków transportowych Azja kontynentalna – Europa, zwłaszcza *północnej nitki Nowego Jedwabnego Szlaku*”.

Wymagać to będzie w przyszłości negocjacji z Rosją oraz rozmów z przedstawicielami władz w Pekinie, które będą ostatecznie decydowały o wyborze najbardziej korzystnych dla Chin rozwiązań.

W ostatnim artykule, *Niemiecka i polska pomoc rozwojowa w obliczu wyzwań globalizacji w drugiej dekadzie XXI w. – nowe obszary i formy współpracy rozwojowej*, Anna Paterek stwierdza, że mimo dysproporcji w wysokości udzielanej pomocy rozwojowej na korzyść Niemiec, Polska stara się w wymiarze bilateralnym oraz UE i ONZ udzielać poparcia najbardziej potrzebującym pomocy państwom w Afryce i Azji. W latach 2014–2015 znaczna część pomocy rozwojowej Niemiec i Polski musiała zostać przekazana na stabilizację państw pochodzenia oraz tranzytowych nielegalnych uchodźców, przemieszczających się w kierunku Europy.

Tom uzupełnia dział *Varia*, w którym zamieszczone zostały rozważania Petera Munkelta, prezentujące niemiecki punkt widzenia ważkich dla jedności Europy problemów, *Zur Krise der Europäischen Union: Nationalstaatliche Renaissance kontra europäische Integration und Solidarität? Beobachtungen am Beispiel Polen* (Kryzys Unii Europejskiej: odrodzenie narodowo-państwowe przeciw integracji i solidarności europejskiej? Obserwacje na przykładzie Polski).

Na podstawie analizy niemieckich materiałów prasowych, publicystycznych oraz kilku wybranych artykułów naukowych autor przedstawia implikacje kryzysu zadłużenia strefy euro, polityki wobec uchodźców, konfliktu ukraińskiego, polityki energetycznej oraz politycznych następstw „paktu fiskalnego” dla wzrostu tendencji narodowo-populistycznych w Niemczech i w innych państwach UE, w tym zmian politycznych w Polsce po wyborach prezydenckich w maju oraz parlamentarnych w październiku 2015 r. W Polsce PiS wygrało podwójne wybory w 2015 r. między innymi ze względu na poparcie młodych wyborców, którzy krytycznie podchodzili do efektów rządzenia Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego w latach 2007–2015. Autor zwraca uwagę na politykę Polski w UE, powołując się między innymi na politykę energetyczną UE, w tym głównie forsowanie przez Niemcy budowy drugiej nitki Gazociągu Północnego przez Rosję, wyłączenie Polski z rozmów na temat rozwiązania kryzysu ukraińskiego w 2014 r. Ogół Polaków pozytywnie odbiera liczne posunięcia prospołeczne rządu. Może to jednak w przyszłości zwiększyć

deficyt budżetowy. Autor ostro krytykuje neoliberalną politykę społeczno-gospodarczą w UE i Niemczech, także forsowaną przez kanclerz Angelę Merkel politykę oszczędności wobec południowych państw UE, która jest bardzo korzystna dla Niemiec. Munkelt postuluje, aby UE po ustanowieniu unii gospodarczej i fiskalnej zdecydowała się na wprowadzenie unii socjalnej (Sozialunion). Uważa, że będzie to w konsekwencji lekarstwo na przewyciężenie narastającego populizmu, radykalizacji społeczno-ekstremistycznej oraz tendencji terrorystycznych

Tom zamykają recenzja monografii (K. Malinowski, *Polska i Niemcy w Europie (2004–2014). Różnice interesów – uwarunkowania i konsekwencje*, Instytut Zachodni, Poznań 2015, 348 s.) oraz sprawozdania relacjonujące przebieg i najważniejsze wyniki konferencji krajowych i międzynarodowych z udziałem pracowników i doktorantów Katedry Stosunków Międzynarodowych KAAFM: sprawozdanie z polsko-ukraińskiej międzynarodowej konferencji naukowej „Zagrożenia – wyzwania – szanse bezpieczeństwa europejskiego”, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, 26 i 27 listopada 2015 r. (Daniel Wilk) oraz z konferencji naukowej „Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo międzynarodowe w kontekście konfliktu ukraińskiego”, Katedra Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet Śląski, Katowice, 10 grudnia 2015 r. (Katarzyna Czornik, Miron Lakomy).

* * *

Na koniec pragnę serdecznie podziękować wszystkim autorom, redaktorom, recenzentom oraz innym osobom i instytucjom, które włożyły znaczny wysiłek merytoryczny i organizacyjny w przygotowanie, redagowanie i publikację niniejszego tomu „Krakowskich Studiów Międzynarodowych”.